

Aurel Chiriac

**Pictura românească
de cult în Bihorul
secolelor al XVIII-lea
și al XIX-lea**

Editura MEGA

Cluj-Napoca

2021

CUPRINS

- 9 CUVÂNT-ÎNAINTE
- 11 FOREWORD
- 14 INTRODUCERE
- 19 INTRODUCTION

I. PICTURĂ ȘI SOCIETATE

- 27 1. ARTA RELIGIOASĂ ROMÂNEASCĂ ÎN BIHORUL SECOLELOR AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA. DESPRE INIȚIATIVA CTITORICEASCĂ
- 49 2. ISTORICUL CERCETĂRII PICTURII ROMÂNEȘTI DE CULT DIN BIHOR. BISERICILE DE LEMN (SECOLELE XVIII-XIX)
- 59 3. PICTURA DE CULT ROMÂNEASCĂ DIN BIHORUL SECOLELOR AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA. BISERICILE DE LEMN
- 93 4. *IADUL* ÎN PICTURA DE CULT ROMÂNEASCĂ DIN BIHOR (SECOLELE XVIII-XIX). BISERICILE DE LEMN
- 113 5. DESPRE ICONOSTASUL ȘI PICTURA BISERICII DE ZID DIN VADU CRIȘULUI, CU HRAMUL „SF. ARHANGHELI MIHAIL ȘI GAVRIL”

- 125** 6. IDENTITATE ȘI MODERNITATE ÎN PICTURA DE CULT ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA SECOLULUI AL XVIII-LEA.
STUDIU DE CAZ: COMITATUL BIHOR
- 143** 7. CIRCULAȚIA ICOANELOR PE STICLĂ ROMÂNEȘTI ÎN SECOLELE AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI (BIHOR, ARAD, SĂLAJ, SATU MARE)

II. ZUGRAVI / PICTORI

- 163** 1. MĂȚIEȘ ZUGRAVUL
- 169** 2. ȘTEFAN DIN VICEA
- 175** 3. TEODOR DIN MICHERECHI
- 183** 4. IOAN BUDA ȘI PICTURA BISERICII RUȘILOR (RUTENILOR) DIN ORADEA MARE (1788–1789)
- 193** 5. CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ACTIVITĂȚII ZUGRAVULUI NECHITA ÎN BIHOR (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA)
- 205** 6. ICOANELE PE LEMN DE LA MĂRȚIHAZ
- 213** 7. IOAN LOPOȘAN – REPREZENTANT AL CURENTULUI DE FACTURĂ POPULARĂ DIN PRIMA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA
- 227** ROMANIAN RELIGIOUS PAINTING IN BIHOR DURING 18TH AND 19TH CENTURIES. SUMMARY
- 241** BIBLIOGRAFIE
- 247** INDICE DE LOCALITĂȚI ȘI PROVINCII ISTORICE
- 253** INDICE DE NUME

CUVÂNT-ÎNAINTE

Colegul și prietenul meu de o viață, Aurel Chiriac, este istoricul de artă, etnograful și muzeologul, profesorul universitar și cercetătorul care și-a desăvârșit studiile în cetatea universitară din Cluj-Napoca, fiind unul dintre privilegiații studenți ce a studiat în preajma unor remarcabili profesori dedicați, cu o vastă cultură de specialitate, în fruntea lor fiind academicianul Virgil Vătășianu, savant patriot și mentor excepțional, care a format la Alma Mater Napocensis o adevărată școală de istoria artei.

Un rol însemnat în formarea lui Aurel Chiriac l-a avut regretatul profesor Mircea Țoca, orădean și el, care i-a fost îndrumător științific la licență și la teza de doctorat. Pentru Aurel Chiriac, întoarcerea la Oradea după finalizarea studiilor universitare, în Țara celor Trei Crișuri, a însemnat o șansă nu numai personală, ci și o contribuție importantă, un mod de a oferi, ca pe o ofrandă adusă pământului natal, activitatea sa științifică și culturală, excepțional fiind rolul său la dezvoltarea marii instituții care este Muzeul Țării Crișurilor,

pe care îl conduce cu competență, demnitate și pasiune de câteva decenii.

Remarcabila sa activitate în domeniile muzeologiei, etnografiei, istoriei și criticii de artă, istoriei culturale, contribuția sa la cercetarea și cunoașterea tezaurului cultural artistic românesc, a monumentelor istorice, îl recomandă ca pe un harnic și distins cercetător și autor a numeroase volume, un activ participant la viața științifică și culturală nu numai a Bihorului, ci și a întregii țări. Preocupările sale vizează cu prioritate monumentele istorice din Bihor, fiind bine cunoscute lucrările sale privind arhitectura de lemn românească, dar și arhitectura de piatră religioasă și laică. O atenție deosebită a acordat artei vechi românești, cercetând vechile biserici de lemn, cu pictură parietală și icoanele pictate pe lemn și sticlă, realizate de pictorii ce s-au perindat prin satele și orașele Bihorului, realizând o artă plină de farmec, ce adesea este în legătură cu centrele artistice din Țara Românească, dar și din Transilvania, sau Moldova. A cercetat și a scris despre problematica arhitecturii și picturii din această parte

de țară, a legăturii și influențelor venite dinspre Europa Centrală.

Prof. dr. Aurel Chiriac a studiat și a publicat numeroase cărți și albume privind istoria și arta Crișanei și a orașului Oradea, cu monumentele sale remarcabile ale arhitecturii de lemn, edificiile din epoca Barocului sau din perioada stilului Secession – Art Nouveau.

Cartea de față, *Pictura românească de cult în Bihorul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea*, prezintă cel puțin două trăsături fundamentale care merită reliefate. Mai întâi, sunt evidențiate, într-o lumină intelectuală generoasă, atât determinările sociale, economice și spirituale din respectiva perioadă, cât și modul în care arta religioasă românească a răspuns cu larghețea conceptuală specifică acestora, scoțând mereu la suprafață conștiința artistică (inclusiv cea populară) care a tradus vizual aceste nevoi. Mai apoi, volumul se constituie și într-o geografie în mișcare a felului în care societatea românească din această parte de țară a reușit să impună – într-un spațiu multicultural, multietnic și multiconfesional – valori și tipologii naționale până la, cum însuși autorul mărturisește, „coagularea unei societăți românești care să își impună un punct de vedere”. Acest filon structural național este atent și cu rigoare profesională prezentat în toate studiile cuprinse în volum.

Textele au mesaje care străbat de dincolo de subiectele discutate direct: rolul societății românești în susținerea artei religioase, pe de o parte, dar și capacitatea lucrărilor de cult de a aglutina o conștiință națională românească în vremuri nu tocmai prielnice. Aurel Chiriac manifestă aproape o voluptate științifică în a regăsi socialul în artă și în a evidenția glisarea artei în evoluția societății. *Pictura românească de cult în Bihorul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea* se constituie, încă de la apariție, într-o lucrare de referință pentru perioada și tematica respectivă, atât din punctul de vedere al modului de abordare, cât și prin claritatea ideilor pe care le pune în circulație.

Aș mai adăuga că o nouă carte de Aurel Chiriac înseamnă întotdeauna finalizarea unor minuțioase cercetări de teren, o documentare în arhive și biblioteci ce relevă aspecte noi ale istoriei locale sau contribuie la descifrarea unor aspecte ale artei și culturii românești bihorene, contribuțiile sale științifice fiind deosebit de importante.

Un gând de mulțumire și de prețuire, pe care îl adresez colegului Aurel Chiriac, pentru admirabila sa activitate și perpetua noastră colaborare, pentru implicare în susținerea istoriei artei și culturii românești.

Acad. MARIUS PORUMB

FOREWORD

My lifelong colleague and friend Aurel Chiriac is an art historian, an ethnographer and a museologist, a professor and a researcher who completed his studies at the University of Cluj-Napoca, being one of the privileged students who learnt from some highly dedicated scholars, with a well-known expertise in the field, one of them being academician Virgil Vătășianu, a distinguished mentor and a good patriot who succeeded to found a strong school of art history within Alma Mater Napocensis.

A significant role in Aurel Chiriac's becoming is attributed to the late professor Mircea Țoca, also from Oradea, who was the scientific advisor of both his bachelor's and doctoral theses. Aurel Chiriac's return to Oradea after having completed his studies, to the county of the Three Criș Rivers, represented a personal accomplishment as well as an important chance to contribute with his scientific and cultural

expertise to the development of the Țara Crișurilor Museum, a major institution that he has been managing with competence, dignity and passion for several decades.

His remarkable work in the field of museology, ethnography, art history and criticism or cultural history, paralleled by his contribution to the research and knowledge of the Romanian art and cultural treasure, of historical monuments, acknowledges his capacity of a diligent and distinguished researcher and author of a considerable number of books and that of an active contributor to the scientific and cultural life in Bihor and also at national level. His area of research focuses mainly on the historical monuments in Bihor, his works regarding the Romanian wooden architecture and the religious and secular stone architecture being of great relevance. He was mostly interested in old Romanian art, exploring old wooden churches with mural paintings and icons

painted on wood and glass made by painters who travelled through the villages and towns of Bihor, creating an art full of charm which quite often is linked to artistic centers in Wallachia, Transylvania or Moldavia. He examined and wrote about issues of architecture and painting in this part of the country, of their being connected and influenced by Central Europe.

Professor Aurel Chiriac studied and published a large number of books and albums on the history and art of the region of Crișana and of the city of Oradea, with their remarkable monuments of wooden architecture, their impressive Baroque or Secession – Art Nouveau style buildings.

This book, *Pictura românească de cult în Bihorul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea* (Romanian cult painting in Bihor in the 18th and 19th centuries) displays at least two fundamental features that are worth being highlighted. Firstly, in a generous intellectual approach, there are presented the social, economic and spiritual parameters of the period as well as the way in which Romanian religious art met the conceptual requirements of the age, foregrounding the artistic awareness (including the communal one) that facilitated the visual translation of these requests. Secondly, the

book proves to be a geography in motion revealing the way in which the Romanian population of this part of the country managed to impose – in a multicultural, multiethnic, and multid denominational space – national values and typologies prior to „the consolidation of a Romanian community able to impose a viewpoint”, as the author himself mentions it. This national structural strand is carefully and professionally presented in all the studies included in the volume. The texts carry messages that exceed the boundaries of the topics addressed directly, such as the role of the Romanian community in encouraging and supporting religious art on the one hand and on the other hand, the power of the sacred art to forge a Romanian national consciousness in times not exactly favorable.

Aurel Chiriac shows almost a scientific delight in finding the social in art and in highlighting the dynamics of art in the evolution of human society. *Pictura românească de cult în Bihorul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea*, right from its publication a seminal work for the respective period and theme, both in terms of approach and the clarity of ideas which it starts circulating.

I would also add that any new book authored by Aurel Chiriac

always means the result of a thorough field research, a serious documentation in archives and libraries, carried out in order to reveal new aspects of local history, or to contribute to the deciphering of hidden sides of Romanian art and culture in Bihor, his scientific findings being particularly important.

And now, I address a thought of gratitude and appreciation to my colleague Aurel Chiriac for his admirable activity and for our constant collaboration, for his remarkable contribution to the Romanian art history and culture.

Acad. MARIUS PORUMB